

آشنایی با دستور گویش ابرونی

حسین مصطفوی گرو*

مربی گروه آموزش زبان روسی دانشگاه فردوسی، مشهد

چکیده

بررسی دستور و واژگان زبان‌ها و گویش‌های بازمانده از زبان‌های ایرانی می‌تواند به شناخت بهتر زبان فارسی هم‌از نظر واژگان و هم از نظر دستور زبان- کمک نماید.

در این مقاله ابتدا نظام آوایی گویش ابرونی و سپس اجزاء کلام (اسم، صفت، ضمیر، عدد، فعل، حروف، قید و ادات) آن به اختصار مورد بررسی قرار گرفته است. در مقوله اسم، چگونگی جمع بستن اسامی با استفاده از پسوندهای مختلف و نیز صرف آنها در حالت‌های دستوری‌ای که بازمانده از ایرانی باستان است، نشان داده شده است. در مقوله صفت درجات مختلف آن، در مقوله ضمیر انواع ضمایر با صرف آنها در حالات دستوری و در مورد فعل صرف آن در زمان‌های حال، گذشته و آینده ذکر شده است.

کلیدواژه‌ها: گویش ابرونی، حالت‌های دستوری، پایانه‌های صرفی، ستاک.

---

*. E-mail: mostafavigero@yahoo.com

مقدمه

گوش ابرونی به همراه گوش دیغوری دو گوش اصلی زبان آسی (استی) را تشکیل می‌دهند که خود جزو گروه زبان‌های ایرانی شرقی محسوب می‌شود. گوش ابرونی در واقع زبان ادبی آسی‌ها است و متشکل از چند گوش است. به نظر آسی‌شناس معروف پرفسور عیسیایف، این گوش خود از گوش ابرونی، توآلی (Tuali)، جاوی (Javi) و کسانی (Kesani) تشکیل شده است (عیسیایف، ۱۹۸۱: ۱۳). گوش‌وران ابرونی از سایر گوش‌وران بیشترند (آبایف، ۱۹۴۹: ۴۹۶)؛ گوش‌وران ابرونی بالغ بر چهارصد هزار نفر می‌باشد در حالی که تعداد گوش‌وران دیغوری نزدیک به یکصد هزار نفر است. واسیلی میلر (V. Miller) در کتاب خود تحت عنوان «زبان آسی» از گوش ابرونی به‌عنوان گوش شرقی و از دیغوری به گوش غربی یاد می‌کند (میلر، ۱۹۶۲: ۱۵). ابرونی‌ها در شمال کوه‌های قفقاز در جمهوری خودمختار استیای شمالی داخل در فدراسیون روسیه، در جنوب کوه‌های قفقاز در استان خودمختار استیای جنوبی تابع گرجستان، کاباردین، بالکار، کاراچایف-چرکس، باکو، دوشنبه، مسکو و غیره ساکن هستند (بکویف، ۱۹۸۵: ۱۳۹). تنها تفاوتی که ابرونی‌های آسیای شمالی و جنوبی دارند در تلفظ انسدادی سایشی‌های پیش‌کامی c و 3 و صفیری‌های پیش‌کامی s و z است. ابرونی‌های جمهوری استی به خود ir و به کشورشان iryston می‌گویند. برخلاف بسیاری از ایران‌شناسان پروفسور آبایف ir را از ایرانی باستان -arya نمی‌گیرد و آن را مشتقی از اصطلاح جغرافیایی گرجی Her-et-i می‌داند (آبایف، ۱۹۸۵: ۵۴۵). نخستین فردی که از گوش ابرونی به تفصیل سخن رانده است، دانشمند روس آ. م. شیگر (A. Shyogren) است که در کتاب خود تحت عنوان «دستور زبان آسی» به آن پرداخته است.

زبان آسی و در پی گوش ابرونی در سال ۱۷۹۸ برای نخستین بار نوشته شد. این خط را گای تاکاوف (تاکایشویلی) (Takashvili) بر اساس خط اسلاوی کلیسایی درست کرده بود. بعدها دانشمند روس آ. م. شیگر خطی بر اساس خط سیریلیک درست کرد و در سال ۱۸۴۴ در کتاب خود تحت عنوان «دستور زبان آسی» به کار برد (کالویف، ۱۹۶۷: ۴). دانشمند دیگری که در پیشرفت زبان‌شناسی آسی به‌ویژه گوش ابرونی سهم به‌سزایی داشته است، واسیلی میلر دانشمند روس بود که خطی بر اساس خط لاتین برای زبان آسی ابداع نمود که تا سال ۱۹۳۸ معمول بود. در این سال خط جدیدی بر اساس خط سیریلیک ایجاد شد که تاکنون در این سرزمین رایج است. ناگفته نماند که پرفسور واسیلی آبایف (V. Abaev) نیز مقالات و کتب متعددی در زمینه زبان آسی و گوش ابرونی نوشته است.

زبان روسی بیشترین تأثیر را بر زبان آسی و درپی برگوش ابرونی داشته است چراکه روس‌ها از نیمهٔ دوم قرن دهم میلادی با ابرونی‌ها ارتباط نزدیک داشتند و در سال ۱۷۷۴ میلادی آنها و همه آسی‌ها به روسیه ملحق شدند. بعد از زبان روسی به ترتیب زبان‌های گرجی، فارسی، عربی، آواری، آبخازی، چچنی و اینگوشی و ترکی‌آذری تأثیر به‌سزایی برگوش ابرونی داشته‌اند.

حروف الفباء: حروف الفبای ابرونی از ۴۳ حرف تشکیل شده است.

خط استفاده شده	خط ابرونی	خط استفاده شده	خط ابرونی	خط استفاده شده	خط ابرونی	خط استفاده شده	خط ابرونی	خط استفاده شده	خط ابرونی	خط استفاده شده	خط ابرونی	خط استفاده شده	خط ابرونی	
ya	я	š	ш	f	ф	p	п	j	й	z	з	Δз	a	a
		ṧ	щ	x	х	p'	п̇	k	к	j	ж	Δж	æ	æ
		ь	ь	q	хь	r	р	k'	кь	e	е	e	b	б
		y	ы	c	ц	s	с	l	л	yo	ё	v	v	в
		,	ь	c'	ць	t	т	m	м	ž	ж	g	г	г
		э	э	č	ч	t'	ть	n	н	z	з	ġ	г̇	г̇
		yu	ю	č'	чь	u/w	у	o	о	ī/ī	и	d	д	д

هشت حرف š, ь, б, э, yu, ya, yo, ṧ، تنها در واژه‌های دخیل روسی و اسامی خاص به کار می‌روند.

سی و پنج حرف باقی‌مانده در واقع سی و شش واج را نشان می‌دهند. حرف u/w هم مصوت بسته پسین و هم نیم‌مصوت دولبی پس‌زبانی است. حرف k', p', t', c', c' انسدادی چاکنایی و q, ġ، ملازی و z, 3 انسدادی سایشی هستند (مبانی زبان‌شناسی ایرانی، ۱۹۹۷: ۵۳۷).

مصوت‌ها: گوش ابرونی هفت مصوت دارد. مصوت‌های گوش ابرونی: قوی (بلند) a, i, u, o, e و ضعیف (کوتاه) y, æ.

صامت‌ها: با احتساب نیم‌مصوت‌ها از بیست و هشت صامت تشکیل شده است. هجده تای آن انسدادی است که از این میان p, t, c, ĉ, k بی‌واک و b, d, ʒ, ĝ, g واگذار و k', ĉ', c', t', p' انسدادی-چاکنایی و صامت‌های w, f, v, s, z, l, j, c, q, ĝ از این میان z, s و سایشی (s, z) و سایشی کامی (š, ž) دارد. q ملازی بوده و دخیل از ترکی است. r در ایرونی پیش کامی است.

صرف

اجزاء کلام در ایرونی عبارتند از: اسم، صفت، عدد، ضمیر، حرف اضافهٔ پسایند، قید، فعل، حرف اضافه، حرف ربط، ادات، اصوات.

اسم

اسم در ایرونی شمار مفرد و جمع دارد. شمار مفرد همواره بعد از افتادن پایانه صرفی به شکل ستاک نشان داده می‌شود. مانند: fyd «پدر».

شمار جمع اسامی

با افزودن -tœ در حالت فاعلی و یا -t در سایر حالت‌های دستوری به ستاک و نیز با افزودن مصوت y ساخته می‌شود. قواعد جمع بستن به صورت زیر می‌باشد:

۱- اسامی که ستاک آنها به مصوت ختم می‌شوند، مستقیماً با افزودن -tœ در حالت

فاعلی جمع بسته می‌شوند. coexœera - coexœeratœ «چغندرها»، xo- xotœ

«خواهران».

به استثنای ستاک‌های مختوم به œ - که به گونهٔ دیگر نیز جمع بسته می‌شوند.

bœstœta - bœstœta «کشورها» و bæstytœ.

۲- ستاک‌های مختوم به مصوت و صامت (به استثنای -œg, -ig, -yg, -ug) مستقیماً با

افزودن نشانه، جمع بسته می‌شوند. birœĝta - birœĝta «گرگها»، bæxtœ-bœxtœ

«اسبها»، durtœ - dur «سنگها».

۳- غالباً در ستاک‌های مختوم به گروه صامت‌ها (به استثنای گروه صامت‌های -rd, -rg,

افزونه y قبل از (lg, -rg, -rĝ, xs, -n3, -ng, -nk, -nd, -rt, -rz, -rs, -rv, -lm, -rm,

نشانهٔ جمع می‌آید؛ مانند: cœlxytœ-calx «چرخ‌ها»، œrsytœ-ars «خرسها»؛

mœrgtœ-marg «سموم»، œlĝtœ-alĝ «نوکها»، wurgtœ-wyrg «کلیه‌ها»؛

- fœrcœnktœ-fœrank «چربی‌ها، روغن‌ها» cœrvtœ-carv «دستها» œrmttœ-arm «یوزپلنگ‌ها».
- ۴- در اسامی دو یا چندهجایی مختوم به œg- هنگام افزودن نشانه جمع، œ افتاده و با تبدیل g به ž, y به آن اضافه می‌شود؛ fyszȳtœ-fyssœg «نویسندگان».
- ۵- در اسامی دو یا چندهجایی مختوم به yg- هنگام افزودن نشانه جمع y و u می‌افتد؛ nœmguytœ-nœmyg «غلات».
- ۶- بعضی از اسامی که به œg, -yg, -ug ختم می‌شوند، نه تنها مصوت ستاک خود را از دست نداده‌اند بلکه مصوت y به آن افزوده می‌شود. œrnœžytœ-œrnœg «وحشی‌ها».
- ۷- اسامی که در هجای آخر ستاک خود مصوت قوی (بلند) a و o دارند، هنگام جمع بستن، این مصوت به مصوت ضعیف (کوتاه) تبدیل می‌شود. qœstytœ-qast «بازی‌ها».
- اگر ستاک به واکه‌گون (sonant) r, l, n, m, j, w ختم شود، در این صورت نشانه جمع t تکرار می‌شود. œgdœwttœ-œgdaw «سنن» œmbœlttœ-œmbal «رفقا».
- اسامی دو یا چندهجایی که به مصوت ختم نمی‌شوند (به‌استثنای œvzartœ-œvzar «جوانه‌ها») در هنگام جمع، مصوت قوی a و o به مصوت ضعیف œ بدل می‌شود اما در اسامی تک‌هجایی شکل‌های گوناگونی دیده می‌شود. qwœgtœ-qwag «نواقص» در کنار scœgtœ و sagtœ-sag «گوزن‌ها».

صرف اسم در حالت‌های دستوری

بر خلاف دیگر زبان‌های ایرانی جدید که پایانه صرفی خود را از دست داده‌اند و صرف نمی‌شوند، گویش ابرونی از عناصر باستانی زبان آسی، سیستم صرفی با پایانه صرفی جدیدی را به‌دست آورده است که از لحاظ شکل به صرف زبان‌های پیوندی چون ترکی، فینوایغوری و بعضی از زبان‌های قفقازی نزدیک است. اسم در گویش ابرونی در ۹ حالت دستوری صرف می‌شود:

- ۱- حالت فاعلی (nominative): در گویش ابرونی شمار مفرد هیچ‌گونه پایانه‌ایی نداشته و با ستاک یکی است. k'ux «دست».
- در شمار جمع پایانه œ- به نشانه جمع اضافه می‌شود k'ux-t-œ «دست‌ها».
- ۲- حالت اضافی یا اضافه ملکی (genitive): پایانه صرفی y از مشخصات این حالت دستوری است. k'ux-y «آن دست».

- ۳- حالت برایی (dative): پایانه -œn در این گویش دیده می‌شود. $k'ux\text{-œn}$ «برای دست».
- ۴- حالت بایی-ازی یا ابزار-ازی (instrumental-ablative): پایانه -œj - مشخصه این حالت دستوری است. $k'ux\text{-œj}$ «با دست، از دست».
- ۵- حالت بهای یا مفعول‌الیه (allative): واسیلی می‌آر آن را معادل حالت دری یا مفعول‌علیه می‌داند. در این حالت اسم در شمار مفرد پایانه -mœ و در شمار جمع پایانه -œm می‌گیرد. این حالت علاوه بر معنای «به سوی، به سمت» معنی «نزد چیزی بودن» را نیز با خود دارد. $k'ux\text{-mœ}$ «به سوی دست، به سمت دست، در دست».
- ۶- مفعول درونی یا مفعول‌فیه (ilative): از لحاظ شکل با حالت اضافی (genitive) مطابقت دارد. $k'ux\text{-y}$ «توی دست، در دست».
- ۷- مفعول بیرونی یا مفعول‌علیه (elative): واسیلی می‌آر این حالت را alessive می‌داند. پایانه اسم در این حالت -yl و -wyl است. $k'ux\text{-yl}$ «بر دست، روی دست».
- ۸- حالت هم‌کنش (comitative): از مشخصه‌های این حالت پایانه -imœ است. $k'ux\text{-imœ}$ «با دست».
- مفعول چونی (essive): آقای دکتر ابوالقاسمی این حالت را حال معرفی کرده است (ابوالقاسمی، ۱۳۴۸: ۱۲۱). اسامی در این حالت پایانه -aw می‌گیرند. واژه‌هایی که در این حالت قرار می‌گیرند، از نظر دستوری می‌توانند در مقوله قید نیز بیابند. $k'ux\text{-aw}$ «چون دست، همچون دست».

حرف تعریف

حرف تعریف معرفه در ایرونی وجود ندارد و عدد iw «یک» نقش حرف تعریف نکره را ایفا می‌نماید.

$\text{œmœ myn iu ūrs wœrykk œrxœss}$ «و تو برایم یک بره بیاور».

صفت

در ایرونی صفت و اسم از هم مجزا نیستند و گاهی صفت می‌تواند علاوه بر معنای اسم نقش اسم را هم داشته باشد. syrx «سرخ، سرخی، باد سرخ، حمزه (بیماری)»؛ syzgœrin «طلایی، طلا».

حالات و درجات صفت

در ابرونی علاوه بر صفت از بعضی از اسامی نیز می‌توان صفت برتر یا برترین ساخت. lœg «مرد» -lœgdœr «مردتر». صفات کیفی دارای سه درجه و یک شکل به نام شدت یا تأکید هستند. صفت مطلق: این صفت قبل از اسم می‌آید و در ۹ حالت دستوری تغییری نمی‌کند. حالت فاعلی xorz lœg «انسان خوب»، حالت اضافی xorz lœžy «از انسان خوب» و غیره. صفت برتر: معمولاً از صفت مطلق به کمک پسوند -dœr ساخته می‌شود. sawdœr-saw «سیاه‌تر»، syrxdœr-syrx «سرخ‌تر». صفت برتر بعضی از صفات مطلق به گونه خاصی ساخته می‌شود. xorz «خوب» xuyzdœr «بهتر». دو واژه xistœr «بزرگ‌تر، مهتر» و kœstœr «کوچک‌تر، کهتر» خود صفت برتر هستند و صفت مطلق ندارند. صفت برترین به چند روش ساخته می‌شود: الف) با تکرار نشانه صفت برتر (-dœr)؛ مانند: sawdœrdœr «سیاه‌ترین». ب) آوردن ضمیر œppœt «همه» در حالت اضافی، قید tœkkœ و نیز iwyl و غیره به همراه صفت مطلق. cœkkœ bærzonddœr «بلندترین، برترین»، iwyl œvzœr «بدترین» œppœty fœstag «عقب‌مانده‌ترین» و غیره. ج) افزودن پایانه‌های حالت‌های دستوری به صفت مطلق یا صفت برتر (به‌خصوص حالت اضافی) و آوردن آن به همراه صفت برتر در حالت فاعلی. tyxžyndœr tyxžynœj «قوی‌تر قوی، قوی‌ترین». شدت و تأکید: با افزودن قیده‌های tyng «خیلی»، fyr «بیش‌ازاندازه»، xœrz «کاملاً تماماً» و به ندرت قید satæg «کاملاً، تماماً» به صفت ساخته می‌شود. tyng xorz «خیلی خوب»، fyr «بیش‌ازاندازه چاق»، xœrz rasyg «کاملاً مست» و غیره. افزون بر قیده‌های یادشده از تکرار ستاک صفت کیفی و افزودن پسوند -id نیز ساخته می‌شود. syrx-syrxid «سرخ سرخ»، urs-ursid «سفید سفید».

عدد

به چهار گروه اصلی تقسیم می‌شود: ۱- اعداد اصلی، ۲- اعداد ترتیبی، ۳- اعداد توزیعی، ۴- اعداد کسری.

۱- اعداد اصلی: iw «یک»، dywwœ «دو»، œrtœ «سه»، cyppar «چهار»، fon3 «پنج»، œxsœz «شش»، avd «هفت»، ast «هشت»، farast «نه»، dœs «ده». اعداد ۱۱ تا ۱۹ از ترکیب اعداد ۱ تا ۹ با ساخته می‌شود.

iwœndœs «یازده»، dywwadœs «دوازده»، œrtyndœs «سیزده»، cyppœrdœs «چهارده»، fynddœs «پانزده»، œxsœrdœs «شانزده»، œvddœs «هفده»، œstœs «هجده»، nudœs «نوزده»، ssœz «بیست»، dœs œmœ ssœz «سی»، dyuwissœzy «چهل»، dœs œmœ dyuwissœzy «پنجاه»، œmœ dyuwissœzy «هشتاد»، cypparyssœzy «هشتاد»، dœs œmœ cypparyssœzy «صد».

اعداد از دویست تا یک‌هزار با افزودن اعداد ۱ تا ۹ به عدد صد ساخته می‌شوند. dœs fon3yssœzy «هزار»، min miny «میلیون»، miljon «میلیون». در گویش ایرونی زمانی که اعداد اصلی نقش اسم دارند، صرف می‌شوند. صرف عدد «یک»:

iw	مفعول درونی	Iw	حالت فاعلی
Iwyl	مفعول بیرونی	Iwy	حالت اضافی
iwaw	هم‌کنش	Iwœn	حالت برایی
iwimœ	چونی	Iwmœ	حالت بایی-ازی
		Iwœj	حالت بهایی (مفعول‌الیه)

۲- اعداد ترتیبی: اعداد ترتیبی در ایرونی از اعداد اصلی به کمک پسوند -œm ساخته می‌شود (به‌استثنای سه عدد اول که به کمک پسوند -ag ساخته می‌شوند). ایرونی fyccag «اول، اولین»، dykkag «دومین»، œrtykkag «سوم، سومین» (fon3+ -œm) œvnœm «پنجم»، (avd-am) œvdœm «هفتم» و غیره.

۳- اعداد توزیعی: از اعداد اصلی به کمک پسوند -gœj ساخته می‌شود. iwga3 «یکی یکی»، dyga3 «دودو» و غیره.

۴- اعداد کسری: از اعداد ترتیبی و واژه xaj «قسمت، تقسیم» ساخته می‌شود. dœsœjmag xaj «یک‌دهم».

زمانی که اعداد همراه اسم می‌آیند در این صورت تنها اسم در ۹ حالت دستوری صرف می‌شود و عدد تغییری نمی‌کند. dœs bonœj, dœs bonmœ, dœs bonœn و غیره.

ضمیر

ضمایر ایرونی چند گونه‌اند: فاعلی (شخصی)، انعکاسی، ملکی، اشاره، موصولی پرسشی، مبهم، متممی، نفی، جفتی.

ضمایر فاعلی خود سه نوع هستند: کوتاه، کامل، فاعلی مشخص یا انعکاسی شخصی. ضمایر فاعلی و صرف آنها در حالت‌های دستوری مختلف در جدول زیر آمده است.

مفرد						
سوم شخص		دوم شخص		اول شخص		حالت دستوری
کوتاه	کامل	کوتاه	کامل	کوتاه	کامل	
-	Wyj	-	dy	-	æZ	فاعلی
Jæ	Wyj	dæ	dæw	Mæ	mæN	اضافی
jyn	Wymæn	dyn	dæwæn	Myn	mæNæn	برایی
jæm	Wymæ	dæm	dæwmæ	Mæm	mæNmæ	بایی-ازی
zy	Wymæj	dæ	dæwæj	Mæ	mæNæj	به ایی
zy	Womi	dæ	-	Mæ	-	مفعول درونی
jyl	Wuyl	dyl	dæwyl	myl	mænyl	مفعول بیرونی
-	Wyjaw	-	dæwaw	-	mæNaw	هم کنش
jemæ	Wymæ	demæ	dæwimæ	Memæ	mæNimæ	چونی

***

جمع						
سوم شخص		دوم شخص		اول شخص		حالت دستوری
کوتاه	کامل	کوتاه	کامل	کوتاه	کامل	
-	wydon	-	symax	-	max	فاعلی
sæ	wydon	wæ	symax	næ	max	اضافی
syn	wydonæn	wyn	symaxæn	nyn	Maxæn	برایی
sæm	wydonmæ	wæm	symaxmæ	næm	Maxmæ	بایی-ازی
sæ/zi	wydonæj	wæ	symaxæj	næ	Maxæj	به ایی
sæ/zi	wonæmi	wæ	-	næ	-	مفعول درونی

syl	wydonyl	wyl	symaxyl	nyl	maxyl	مفعول بیرونی
-	wydonaw	-	symaxaw	-	Maxaw	هم کنش
semæ	wydonimæ	wemæ	symaximæ	nemæ	Maximæ	چونی

ضمایر فاعلی مشخص یا انعکاسی شخصی از پیوستن ضمیر انعکاسی xœdœg «خود» در حالت فاعلی و xi در حالت‌های دیگر به ضمیر فاعلی کوتاه در حالت اضافی ساخته می‌شود. صرف ضمیر اول شخص مفرد mœxœdœg «من خودم» به ترتیب زیر است:

mœxemi	مفعول درونی	mœxœdœg	حالت فاعلی
mœxiwyl	مفعول بیرونی	mœxi	حالت اضافی
mœxijaw	هم کنش	mœxicœm	حالت برایی
mœxiimœ	چونی	mœximœ	حالت بایی-ازی
		Mœxicœj	حالت به‌ای (مفعول‌الیه)

ضمایر فاعلی مشخص زمانی که عملی بدون دخالت شخص ثالثی صورت گیرد، می‌تواند همراه اسم، ضمیر یا به تنهایی بیاید.

sabi jœxœdœg cœwyn bajdydta «کودک (خود) شروع به راه رفتن نمود».

در شمار جمع این ضمایر، پسوند -œg می‌افتد. wœxuydtœ «شما خودتان».

ضمایر انعکاسی خود بر دو نوعند: ضمایر انعکاسی شخصی، ضمایر انعکاسی دوجانبه.

ضمایر انعکاسی شخصی از شکل کوتاه ضمایر فاعلی به کمک xi- ساخته شده و با شکل اضافی ضمایر فاعلی مشخص یکسان است.

جمع		مفرد	
Nœxi	اول شخص	mœxi	اول شخص
wœxi	دوم شخص	dœxi	دوم شخص
sœxi	سوم شخص	jœxi	سوم شخص

از ضمایر انعکاسی دوجانبه kœrœzi «یکدیگر» شکل‌های غیرعادی شمار جمع نیز ساخته می‌شود. مانند: kœrœziimœty «بایکدیگر». صرف این ضمیر در حالت‌های مختلف به شکل زیر است:

Kærcæzijy	مفعول درونی	kærcæzi	حالت فاعلی
kærcæziwyl	مفعول بیرونی	kærcæzijy	حالت اضافی
Kærcæzijaw	هم‌کنش	kærcæzijœn	حالت برایی
kærcæzijmœ	چونی	kærcæzimœ	حالت بایی-ازی
		kærcæzijœj	حالت به‌ای

ضمایر ملکی پنج نوع هستند: کامل، کوتاه، انعکاسی، اسمی کامل و اسمی انعکاسی-ضمایر ملکی کامل با ضمایر فاعلی کامل در حالت اضافی یکسان است.

max «مال ما»	اول شخص جمع	mœn «مال من»	اول شخص مفرد
symax «مال شما»	دوم شخص جمع	dœw «مال تو»	دوم شخص مفرد
wydon «مال آنها»	سوم شخص جمع	wyj «مال او»	سوم شخص مفرد

باید یادآوری کرد که شکل dœw, mœn تنها در نقش اسنادی آمده است و در نقش وصفی از شکل کوتاه آنها استفاده می‌شود. برای مثال به جای mœn činyg «کتاب من» از mœ činyg استفاده می‌شود.

- ضمایر ملکی کوتاه: با شکل ضمایر فاعلی کوتاه در حالت اضافی یکسان است.

mœ «مال من»	nœ «مال ما»
dœ «مال تو»	wœ «مال شما»
jœ «مال او»	sœ «مال آنها»

این ضمایر بر خلاف ضمایر متصل مستقیماً قبل از واژه مربوطه می‌آیند و در واقع پیش‌چسب هستند.

mœ bolat kærdœn «قیچی فولادین من».

- ضمایر ملکی انعکاسی: با شکل ضمایر فاعلی مشخص در حالت اضافی یکسان است.

mœxi «آن شخصی من»	nœxi «آن شخصی ما»
dœxi «آن شخصی تو»	wœxi «آن شخصی شما»
jœxi «آن شخصی او»	sœxi «آن شخصی آنها»

- ضمایر اسمی کامل: از افزودن پسوند -on به ضمیر ملکی کامل به دست می‌آید.

maxon «مال ما»	mænon «مال من»
symaxon «مال شما»	dæwwon «مال تو»
wydonon «مال آنها»	wyjon «مال او»

- ضمایر ملکی انعکاسی اسمی: از افزودن پسوند -on به ضمیر ملکی انعکاسی به دست می آید.

næxion «مال شخصی ما»	mæxion «مال شخصی من»
wæxion «مال شخصی شما»	dæxion «مال شخصی تو»
sæxion «مال شخصی آنها»	jæxion «مال شخصی او»

ضمایر ملکی اسمی و انعکاسی اسمی در نقش اسم به کار می روند و همانند اسم در حالت های دستوری صرف می شوند.

ضمایر اشاره: ضمایر اشاره a,aj «این»، wyj «آن»، adon «اینها» و wydon «آنها» نیز در حالت های دستوری صرف می شوند. صرف ضمیر a, aj در حالت های دستوری به گونه زیر است:

جمع	مفرد		جمع	مفرد	
adony	am	مفعول درونی	adon	a,aj	حالت فاعلی
adonyl	awyl	مفعول بیرونی	adony	aj	حالت اضافی
adonaw	ajaw	هم کنش	adonænon	amænon	حالت برایی
adonimæ	aimæ	چونی	adonmæ	amæ	حالت بایی-ازی
			Adonæj	Amæj	حالت به ای

هرگاه ضمایر اشاره در نقش صفت اشاره بیابند در این صورت با ادات cy تقویت می شوند. مانند: acy «این»، wycy «آن».

ضمایر موصولی پرسشی: دو ضمیر ċi «چه کسی» و cy «چه چیزی» مربوط به این گروه از ضمایر می باشند. علاوه بر این دو، می توان به kæcy «کدام» نیز اشاره کرد. این ضمیر اگر همراه موصوف نیاید، همانند اسم مختوم به مصوت در حالت های دستوری صرف می شود. از ستاک kæc - و پسوند -on ضمیر kæcon? «از کجا؟، اهل کجا؟» ساخته می شود. از cy نیز

ضمیرهای مختلفی از جمله cal «چند»، cywawæc «کدام»، cas «چه اندازه»، cyxuyzon «چه رنگی، چه وضعیتی» ساخته می‌شود.

ضمایر مبهم: از ضمایر موصولی پرسشی čī «چه کسی»، cy «چه چیزی»، kacý «کدام» و افزودن is به اول ضمایر فوق و یا افزودن -dæc به آخر آنها ساخته می‌شوند. isčī «کسی»، isty «چیزی»، iskæcy «یک کدام»، čidæc «کسی»، cydæc «چیزی»، kæcydæc «یک کدام».

ضمایر čidæc, cydæc هنگام صرف در شمار مفرد و جمع افزونه -dæc می‌گیرند و البته در شمار مفرد در آخر می‌آید و در شمار جمع بین افزونه -tæc -ty که نشانه جمع است، می‌آید. čidæc (مفرد), čidæcæt, cydæcæt (جمع).

ضمیر kæcydæc همانند یک اسم معمولی صرف می‌شود. افزودن پسوند -iddæc به ضمیر مبهم معانی «هرچیزی که» و «هرکسی که» به ضمیر می‌دهد: cidæciddæc «هرکسی که»، caldæciddæc, kæcydæciddæc «هرچیزی که»، kæcydæciddæc «هرکدام که»، casdæciddæc «هرچند که» و غیره. تمام ضمایر یادشده همانند اسم صرف می‌شوند.

ضمایر متممی بر دو نوع هستند: الف) ضمایر اسمی، ب) ضمایر صفتی. الف) ضمایر اسمی: alčī «هر» (راجع به انسان)، alcy «هر» (راجع به اشیاء)، alkæcy «هر» (به‌عنوان صفت هم می‌تواند به کار رود).

ب) ضمایر صفتی: aly «هر» ægas «تمام، همه، هر»، æppæt «همه، هر» (این ضمیر متممی می‌تواند هم اسمی و هم صفتی باشد. در صورتی که اسمی باشد، صرف می‌شود و اگر صفتی باشد، صرف نخواهد شد). ضمایر ægas و æppæt به همراه ضمایر فاعلی کوتاه به صورت زیر می‌آیند:

ne'gas «ما همه»، we'gas «شما همه»، se'gas «آنها همه»، ne'ppæt «ما همه»، we'ppæt «شما همه»، se'ppæt «آنها همه». این ضمایر همانند اسم معمولی صرف می‌شوند.

ضمایر نفی: با افزودن ادات ni و ma به آغاز ضمایر موصولی پرسشی ساخته می‌شود. mačī, ničī «هیچ کس»، macy, nicy «هیچ چیز»، makæcy, nikæcy «هیچ کدام». ضمایری که با پیشوند -ma آمده‌اند تنها در افعال امری و التزامی دیده می‌شوند. **ضمایر جفتی:** به‌عنوان کلمات ربط به صورت جفتی (زوجی) استفاده می‌شوند.

cal-wal «هر قدر - همان قدر»، calgaj-walgaj «مادامی که - بنابراین»، calcœm-walcœm «کدام-این چنین»، cas-was «چه، کدام (اندازه)» و غیره. این ضمائر هنگامی که مستقل (بدون اسم) به کار می‌روند همانند اسامی معمولی صرف می‌شوند.

قید

در گویش ایلرونی بسیاری از صفات می‌توانند نقش قید داشته باشند. xorz «خوب» (صفت، قید)، bærzond «بلند» (صفت، قید)، darg «دراز، طویل» (صفت، قید) (حسین مصطفوی گرو، ۱۳۷۴: ۲۰۹) و غیره. اسامی زیر در بعضی از حالات دستوری می‌توانند نقش قید داشته باشند (بیشتر از همه در حالت بایی-ازی، به‌ای، مفعول درونی و بیرونی).

- حالت بایی-ازی sœrmœ «روی، به بالا، بالای»، bynmœ «به پایین، پایین» farsmœ «به سمت»، fœstœmœ «عقب»، rœstœgmœ «موقتاً» و غیره.
- حالت به‌ای: œmbyrdœz «مشترکاً»، byncœz «از پایین، در پایین»، œxsœvœz «در شب»، izœrœz «در عصر»، bonœz «در روز».
- حالت مفعول درونی: rajsomy «در صبح»، alyfœrsty «از همه طرف»، axsœvi «امشب» و غیره.
- حالت هم‌کنش: lægaw «مردانه»، fataw «چون تیر»، wadaw «سریع»، ragonaw «کما فی السابق» و غیره.
- حالت مفعولی بیرونی: afojnadyl «به‌موقع»، rœstyl «برای حقیقت» و غیره.

انواع قید

- ۱- قید مکان: kæm «کجا؟»، am «اینجا»، wym «آنجا» و غیره.
- ۲- قید زمان: kæd «کی؟ چه وقت؟»، makœd (با وجه امری فعل) nikœd «هیچ وقت»، kædœz «از چه زمانی»، kwyd «چطور، چگونه»، kædmœ «تا چه زمانی» و غیره.
- ۳- قید کیفیت: aftœmœz, aftœ «بدین ترتیب، این گونه»، cma, cyma «گویا»، œrmœst «تنها، فقط» و غیره.
- ۴- قید کمیت: ittœg «خیلی»، œgœr «بیش از اندازه»، c'ūs «کم»، œgœd «کافی»، œppyndœr œppyn «اصلاً» و غیره.

۵- قید علت و سبب: cæmœn «چرا، به چه دلیل»، wýmœm «بنابراین، بدین منظور»، fydœnœn «عمداً، از روی قصد» و غیره.
 در ابرونی معمولاً از قید شمار جمع نیز می‌سازند. kuyd-kuydtœ «چطور»: kuyddœ
 cœrut? «حالتان چطور است؟»، aftœ-aftœtœ «آن گونه»، aftœtœ syn bakodta «آن گونه
 که او با آنها رفتار کرد» و غیره.

فعل

افعال در این گویش سه زمان حال، گذشته و آینده دارند.
 ستاک‌های فعل در زمان حال: ۱- ستاک‌هایی که مصوت کوتاه (ضعیف) دارند.
 الف) آنهایی که در ریشه، مصوت ضعیف œ دارند. kœrdyn «بریدن»، cœryn «زندگی
 کردن» و غیره.
 ب) آنهایی که در ریشه، مصوت i دارند. c'yrin «مکیدن»، mysyn «به‌خاطر آوردن، به
 یاد آوردن» و غیره.
 ۲- ستاک‌هایی که مصوت بلند (قوی) دارند.
 الف) ستاک‌هایی که مصوت بلند تاریخی خود را حفظ کرده‌اند. a-razyn «تجهیز کردن،
 آماده کردن» و غیره.
 ب) شکل سببی فعل با مصوت a که از افعال با مصوت œ ساخته شده است.
 tazyn «چکیدن، چکاندن» از tœzyn، sazyn «خلاندن، فرو کردن» از sæzyn .
 ج) ستاک‌هایی که مصوت i دارند. wizyn «جمع کردن، گردآوری کردن»، rizyn «لرزیدن» و
 غیره.
 د) ستاک‌هایی که مصوت u آنها بعد از حلقوی‌ها و لبی‌ها آمده است. quyzyn «پاورچین
 پاورچین نزدیک شدن» i-guryn «به دنیا آمدن، رویدن» و غیره.
 ۳- ستاک‌های مضاعف در زمان حال؛ این ستاک‌ها فقط در دو فعل دیده می‌شود.
 dœdtyr, dœttyn «دادن» و st-yn «ایستادن».
 ۴- ستاک‌هایی که صامت‌های خیشومی دارند.
 الف) صامت‌های -n, -n̥, n̥ . wynyn «دیدن»، œlxœnyn «خریدن»، kœnyn «انجام دادن،
 کردن».
 ب) با n میانوند. tynzyn «کشیدن، کش دادن» و غیره.

در افعال زیر n افتاده است. bazzyn «به درد خوردن»، sættyn «شکستن»، bættyn «بستن».

۵- ستاک‌های آغازی: xwyssyn «خوابیدن»، tæfsyn «احساس گرمای زیاد کردن»، dymssyn «متورم شدن، باد شدن».

۶- ستاک‌هایی که z دارند. a-majyn «ساختن، تراش دادن»، zajyn «به‌دنیا آوردن، به‌دنیا آمدن» و غیره.

افعال بی‌قاعده

افعال بی‌قاعده در ابرونی عبارتند از: st-yn «ایستادن»، صفت مفعولی stad, ss-yn «تراشیدن، تیز کردن»، صفت مفعولی ssad, dættyn «دادن»، صفت مفعولی ðævcærd.

پیشوندهای فعلی

به دو دسته تقسیم می‌شوند: ۱- پیشوندهای فعلی زایا، ۲- پیشوندهای فعلی نازایا
پیشوندهای فعلی زایا همان پیشوندهای اصلی و پویا هستند و پیشوندهای نازایا همان پیشوندهای تاریخی هستند که در اصطلاحات دیده شده‌اند و امروزه پویا نیستند.

۱- **پیشوندهای فعلی زایا:** پیشوندهای a, ba-, ær-, ærba-, cæ-, (بندرت)، -fœ-, -ny, (y)s جزو پیشوندهای زایا هستند. این پیشوندها مشخص‌کننده نمود فعل و نشان دهنده جهت حرکت در حالت به‌ای (مفعول‌الیه) است.

ناظر در داخل قرار داد	} داخل شد	a-cyd
ناظر در خارج قرار داد		ra-cyd
ناظر در داخل قرار داد	} داخل شد	ba-cyd
ناظر در خارج قرار داد		ærba-cyd
ناظر در داخل قرار داد	} فرود آمد	ær-cyd
ناظر در خارج قرار داد		ny-ccyd

پیشوندهای -cœ و -fœ در حالت به‌ای (مفعول‌الیه) کاربرد ندارند.
 ۲- پیشوندهای نازایا: الف) پیشوند -œm: این پیشوند در ابتدا معنی «هم» داشته است ولی امروزه گسترش معنایی یافته است. æm-bœlyn «همدیگر را دیدن» و غیره. ب) پیشوند -œv (œf- قبل از صامتهای بی‌واک): «نشان دادن»، œv-gœrdyn «بریدن»، و غیره.

ج) پیشوند fœlgœsyn: «نگاه کردن، نگرستن» و غیره.
 د) پیشوند (if-) iv- فقط در iv-gwvjyn «عبور کردن»، دیده می‌شود.
 و) پیشوند (lœ-) rœ- (lœ-) rœ-tigyn «هل دادن، تکان دادن»، «اشتباه کردن» و غیره.
 ز) پیشوند ū- romyn: «آرام کردن»، ū-lœfyn «نفس کشیدن» و غیره.

پایانه‌های شخصی افعال

پایانه فعل در دو شمار، سه شخص، سه زمان و چهار وجه تغییر می‌یابد.

۱- زمان حال:

الف) وجه اخباری

اول شخص مفرد y-n-	اول شخص جمع œ-m-
دوم شخص مفرد y-s-	دوم شخص جمع u-t-
سوم شخص مفرد y-	سوم شخص جمع y-nc-

ب) وجه امری

دوم شخص مفرد -	دوم شخص جمع ut-
سوم شخص مفرد œd-	سوم شخص جمع œnt-

ج) وجه التزامی

اول شخص مفرد on-	اول شخص جمع œm-
دوم شخص مفرد aj-	دوم شخص جمع at-
سوم شخص مفرد a-	سوم شخص جمع oj-

د) وجه تمنایی

اول شخص مفرد in-	اول شخص جمع ikkam-
دوم شخص مفرد is-	دوم شخص جمع ikkat-
سوم شخص مفرد id-	سوم شخص جمع ikkoj-

۲- زمان گذشته:

در ایرونی بر خلاف دیگر زبان‌های زنده ایرانی، صرف افعال لازم و متعدی در زمان گذشته با هم تفاوت دارد. صرف افعال «یخ زدن» *sælyn* و «خوردن» *xœryn* در زمان گذشته به شکل زیر است:

اول شخص مفرد <i>sald-dœm</i>	اول شخص جمع <i>sald-ystœm</i>
دوم شخص مفرد <i>sald-dœ</i>	دوم شخص جمع <i>sald-ystut</i>
سوم شخص مفرد <i>sald-is</i>	سوم شخص جمع <i>sald-ysty</i>

فعل *xœryn*

اول شخص مفرد <i>xord-d-on</i>	اول شخص جمع <i>xord-d-am</i>
دوم شخص مفرد <i>xrd-d-aj</i>	دوم شخص جمع <i>xord-d-at</i>
سوم شخص مفرد <i>xord-d-a</i>	سوم شخص جمع <i>xord-d-oj</i>

مضاعف شدن (تکرار) *d* بعد از واکه‌گونه‌های *r, l, m, n, j, w* صورت می‌گیرد و هر گاه *d* بعد از *v, g, z, f, x, s* قرار گیرد، این اتفاق نمی‌افتد.

۳- زمان آینده:

از ستاک فعل در زمان حال و پیوستن *3œn, 3yn* و نیز پایانه افعال کمکی در زمان حال به دست می‌آید.

صرف فعل «پرسیدن» *fœrsyn*

اول شخص مفرد <i>fœrs-3yn-œn</i>	اول شخص جمع <i>fœrs-3y-stœm</i>
دوم شخص مفرد <i>fœrs-3yn-œ</i>	دوم شخص جمع <i>fœrs-3y-stut</i>
سوم شخص مفرد <i>fœrs-3œn-ī(-is)</i>	سوم شخص جمع <i>fœrs-3y-sty</i>

صرف فعل کمکی «بودن» *wyn*

زمان حال

وجه خبری	وجه امری
اول شخص: مفرد <i>dœn</i> ; جمع <i>stœm</i>	دوم شخص: مفرد <i>u</i> ; جمع <i>ut</i>
دوم شخص: مفرد <i>dœ</i> ; جمع <i>stut</i>	سوم شخص: مفرد <i>wœd</i> ; جمع <i>wœnt</i>
سوم شخص: مفرد <i>u, is, i</i> ; جمع <i>sty</i>	

***

وجه التزامی	وجه تمنّایی
اول شخص: مفرد wɔn جمع wœm	اول شخص: مفرد wain جمع waikkam
دوم شخص: مفرد wəj جمع wat	دوم شخص: مفرد wais جمع waikkat
سوم شخص: مفرد wa جمع wɔj	سوم شخص: مفرد waid جمع waikkoj

***

زمان گذشته

وجه اخباری	وجه التزامی و تمنّایی (صرف هر دو یکسان است)
اول شخص: مفرد wyd-dœn جمع wyd-y-stœm	اول شخص: مفرد wyd-ain جمع wyd-aikkam
دوم شخص: مفرد wyd-dœ جمع wyd-y-stut	دوم شخص: مفرد wyd-ais جمع wyd-aikkat
سوم شخص: مفرد wyd-is جمع wyd-y-sty	سوم شخص: مفرد wyd-aid جمع wyd-aikkoj

فعل مرکب

در ایرونی فعل مرکب از ترکیب یک اسم یا یک صفت با افعال کمکی kœnyn «کردن، انجام دادن»، wyn «بودن» و گاهی نیز lasyn «جلب کردن، به شوق آوردن» ساخته می‌شود. xid kœnyn «عرق کردن»، zag kœnyn «پر کردن» و غیره. افعال مرکبی که پیشوند ندارند، می‌توانند هم معنی لازم و هم معنی متعدی داشته باشند. mœsty kœnyn «عصبانی کردن، عصبانی شدن» و غیره. اما افعال پیشوندی یا لازم هستند یا متعدی؛ در اینگونه افعال اگر از فعل کمکی kœnyn «کردن، انجام دادن» استفاده شده باشد، فعل متعدی است و اگر از فعل کمکی wyn «بودن» استفاده شده باشد، فعل لازم است. برای مثال: œrbamœsty kœnyn «عصبانی کردن، خشمگین کردن» و œrbamœsty wyn «عصبانی شدن، خشمگین شدن».

پیشوند معمولاً قبل از اسم می‌آید ولی قبل از فعل نیز در مواردی که تکیه (ضربه) منطقی روی اسم باشد، می‌تواند بیاید. برای مثال به جای nœ dœ ferox kodton «من ترا فراموش نکردم» می‌توان گفت: rox dœ nœ fækodton «من فراموش نکردم تو را».

در افعال مرکب حروف نفی و نهی (nœ, mœ) می‌تواند قبل از اسم نیز بیاید. acy nymœc nœ dix kœny «این عدد تقسیم نمی‌شود».

افعال مرکب پیشوندی که از زمان حال فعل کمکی wyn «بودن» ساخته شده‌اند، زمان گذشته را می‌رسانند. fœryncyn dœn «مریض شدم».

جزء اسمی افعال مرکب می‌تواند صفت فاعلی یا مفعولی نیز باشد fœ-mardkœnyn «کشتن»، fœ- mard wyn «کشته شدن».

مصدر (شکل غیرقابل صرف فعل)

از ستاک زمان حال و پسوند -yn ساخته می‌شود و با اول شخص مفرد زمان حال فعل، مطابقت دارد. kusyn «کار کردن، کار می‌کنم»، cœwyn «رفتن، می‌روم» و غیره. صرف مصدر در حالت‌های دستوری مختلف: kusyn «کار کردن»:

kusyny	مفعول درونی	kusyn	حالت فاعلی
kusynyl	مفعول بیرونی	Kusyny	حالت اضافی
kusynaw	هم‌کنش	kusynœn	حالت برایی
kusynimœ	چونی	kusynmœ	حالت بایی-ازی
		kusynœj	حالت بهای

ادات نفی

ادات نفی nœ, mœ همراه فعل می‌آید. در وجه اخباری تنها از nœ و مشتقات آن، در وجه امری از ma و مشتقات آن، در التزامی بیشتر از ma و کم‌تر از nœ و در تمنایی بیش‌تر از nœ و کم‌تر از ma استفاده می‌شود.

dœ nyxas mœ zærdœmœ nœ cœwy «از صحبت تو خوشم نمی‌آید».

ma tœrs læppul «نترس جوان».

cœmœj ma kœwa syvœllon, wymœn yn mad jœ zarœg kodta , «برای اینکه بچه گریه نکند، مادر آواز خود را (لالایی) خواند».

حروف اضافه پیشایند و پسایند

تعداد حروف اضافه پیشایند و پسایند کم است: cur «نزدیک، کنار»، fœrcy «در نتیجه» wong «تا»، xœcccœ «با هم».

اما تعداد حروف اضافه اسم‌گونه زیاد است: sœr «سر» در معنی «روی» byn «کف، عمق، بن» در معنی «زیر» astœw «میان، کمر» در معنی «بین»، fars «پهلوی» در معنی «نزدیک، کنار، پهلوی» و غیره.

اغلب حروف اضافه اسم‌گونه در حالت‌های دستوری مختلف صرف می‌شوند. برای مثال: xuylyf «در داخل، در توی» که مفعول درونی از xuylyf «داخل» است. بعضی از قیود نیز به‌عنوان حرف اضافه پسایند استفاده می‌شوند: midæg «در داخل»، komkommæ «در مقابل، روبه‌روی» و غیره. بر خلاف حروف اضافه پسایند، حروف اضافه پیشایند اهمیت خود را از دست داده‌اند. در زیر به تعدادی از حروف اضافه پیشایند اشاره می‌شود. æd «با، همراه با»، ænæ «بدون»، wæl «روی»، dæl «زیر»، mid «در، در داخل»، ædtæ «خارج، در خارج»، fæs «بعد از، پیش از، در پس» و غیره.

حروف ربط

به دو دسته تقسیم می‌شود: ۱- حروف ربط همپایه، ۲- حروف ربط وابسته.

۱- حروف ربط همپایه خود چند قسم دارد:

الف) پیوندی (ربطی) æmæ «و»، dæer «نیز، هم‌چنین». حرف ربط æmæ قبل از اسم مربوطه و dæer بعد از اسم مربوطه می‌آید.

ب) تفکیکی: kænæ «یا»، ævi «یا»، fændy «یا».

ج) معکوس: fælæ «اما».

د) حروف دیگر: wædæ «این‌چنین، دراین‌صورت» cymæ «حرفی که جملات پرسشی با آن شروع می‌شوند، چرا؟» و غیره.

۲- حروف ربط وابسته:

الف) مکمل و متمم kæj...wyz «هر...پس»، kæcy...wycy «هرکدام...پس» و غیره.

ب) شرطی: kæd...wæd «اگر...پس»، kuy...wæd «زمانی که...پس» و غیره.

ج) استدراکی: kæd...wæddæer «اگرچه...اما»، kuy...wæddæer «حتی اگر...اما» و غیره.

د) سببی: wymæn...æmæ «برای آن...که، به این دلیل...که»، wyj tyxxæj...æmæ «به این دلیل... که، بدین سبب... که» و غیره.

ه) هدف: cæmæj «برای اینکه»، kuyd «برای اینکه»، æmæ «برای اینکه» و غیره.

نتیجه

- مهمترین ویژگی دستوری گوش ابرونی، صرف اسم، ضمیر، قید و عدد در حالت‌های دستوری مختلف است.

- اسم در گویش ایرونی دو شمار مفرد و جمع دارد و در نه حالت دستوری صرف می‌شود در حالی که صرف اسم به این صورت در دیگر زبان‌های ایرانی شرقی دیده نمی‌شود.
- نظام فعلی در گویش ایرونی بر پایه دو ماده مضارع و ماضی استوار است. در حالی که در سایر زبان‌های ایرانی شرقی ماده ماضی نقلی نیز دیده می‌شود. پیشوندهای فعلی در این گویش نقش مهمی در تعیین نمود فعل دارد.
- صفت در گویش ایرونی قبل از اسم می‌آید و در حالت‌های مختلف دستوری صرف نمی‌شود. صفت برتر همانند اکثر زبان‌های ایرانی شرقی معمولاً از صفت مطلق به کمک پسوند -dæɾ ساخته می‌شود. صفت برترین با تکرار نشانه صفت برتر (-dæɾ) و آوردن ضمیر æppæɪ «همه» در حالت اضافی، قید tækkæ و نیز iwyl و غیره به همراه صفت مطلق و نیز افزودن پایانه‌های حالت‌های دستوری به صفت مطلق یا صفت برتر (به‌خصوص حالت اضافی) و آوردن آن به همراه صفت برتر در حالت فاعلی ساخته می‌شود.
- ضمائر در گویش ایرونی بر خلاف سایر زبان‌های ایرانی شرقی در نه حالت دستوری صرف می‌شود.

کتابنامه

- ابوالقاسمی، محسن. (۱۳۴۸). *درباره زبان آسی*. تهران: چاپخانه علمی.
- مصطفوی گرو، حسین. (۱۳۷۴). *واژه‌نامه زبان استی*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز.
- Абаев В. И., Осетинский язык и фольклор, т.1, М.-Л., 1949
- Абаев В.И., Историко-этимологический словарь осетинского языка, М.-Л., 1985
- Ахманова О.С., Словарь лингвистических терминов, М., 1969 .
- Бекоев Д.Г., Иронский диалект осетинского языка, Цхинвали, 1985.
- Боголюбов М.Н., Языки народов СССР, И, М., 1966 .
- Валаев Т., Антология осетинской поэзии, М., 1960 .
- Исаев М.И., Территориально-функциональная характеристика осетинского литературного языка//Известия Юго-Осетинского научно-исследовательского института, вып. XXVI. 1981
- Кодолев Б.А., Осетины, М., 1967.
- Миллер В., Язык осетин, М.-Л., 1962 .
- Основы иранского языкознания. Новоиранские языки: восточная группа, III , М., 1997.